

**GUIA PER A LA IMPLANTACIÓ
D'HORTS SOCIALS ALS MUNICIPIS DE MALLORCA**

Desembre de 2025

1.	INTRODUCCIÓ	4
2.	AGROECOLOGIA	6
	Què és un hort social i les seves finalitats.....	6
	La visió agroecològica	7
	Perquè és important que sigui un hort ecològic	8
3.	BENEFICIS	9
	Beneficis físics i canvis conductuals.....	9
	Impacte ambiental i sostenibilitat	9
	Beneficis en salut mental	10
	Beneficis socials i econòmics	10
	Educació infantil i sostenibilitat	11
	Beneficis sobre la salut espiritual.....	12
4.	COM CREAR L'ESPAI	13
	Model de gestió.....	13
	Localització, qualificació urbanística i propietat del sòl	13
	Disseny de l'hort.....	14
	Mida de les parcel·les	16
	Aspectes tècnics.....	16
	Cicle de vida d'un hort social	17
5.	COM CREAR LA COMUNITAT	19
	La biodiversitat ambiental i social.....	19
	Cicle de vida de les persones hortolanes	20
	Vida associativa.....	21
	Gestió de conflictes	22
6.	ORGANITZACIÓ	24
	Comissió mixta.....	25
	Consell assessor i suport a la participació.....	25
	Comissió de seguiment	25
	Assemblea d'hortolans i hortolanes	26
	Comissió/ns d'hortolans i hortolanes.....	26
7.	PLA DE COMUNICACIÓ	26
	Comunicació col·laborativa amb les entitats locals	26
	Indicadors agroecològics, socials, educatius i de salut	27
8.	UNA MIRADA NORD SUD GLOBAL	29
	Horts de l'àrea de <i>Kafountine</i> Senegal - projecte de constitució de la cooperativa municipal de dones productores del municipi de <i>Kafountine</i> , ONGD TASNI	29

Intégration socioprofessionnelle des femmes et jeunes à travers le renforcement des capacités à la commune de <i>Bab taza</i> province de <i>Chefchaouen</i> Maroc - projecte per enfortir horts ecològics i canvi social amb ATED	30
9. EXPERIÈNCIES D'ÈXIT	32
El projecte d'orts "semblant salut" de Creu Roja.....	35
10. BIBLIOGRAFIA	37

1. INTRODUCCIÓ

L'Associació de la Producció Agrària Ecològica de Mallorca (APAEMA) és una entitat sense ànim de lucre nascuda l'any 2006 amb la voluntat de fomentar l'agricultura ecològica a Mallorca i defensar els interessos del sector agrari que la desenvolupa. Gairebé 20 després de la seva constitució, APAEMA compta amb quasi 600 persones associades i un equip tècnic format per 12 professionals, amb seu a Porreres (c/ d'en Veiet, 17). L'assessorament tècnic, la formació, la promoció i el suport a la comercialització són algunes de les línies de treball que han convertit l'entitat en un referent en agricultura ecològica a l'illa. Gràcies a aquesta tasca, cada vegada són més les persones –tant professionals com aficionades– que s'incorporen o es mantenen en l'activitat agrària des d'una mirada ecològica i transformadora. Un dels pilars fonamentals d'APAEMA és la creació de xarxes i espais de col·laboració entre persones que comparteixen inquietuds i valors entorn la terra, la sobirania alimentària i la justícia social. En aquest marc, l'any 2014 es posa en marxa el servei de suport a horts socials, entenent-los com una eina educativa, comunitària, de transformació social i de justícia global, més enllà de l'illa de Mallorca i més enllà de l'estat espanyol.

Aquesta guia d'horts eco-socials és fruit d'aquesta trajectòria col·lectiva i ha estat coordinada per l'equip tècnic d'APAEMA amb el suport financer i tècnic del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació. Col·laborar amb aquesta entitat de Cooperació no ha estat una elecció casual, ja que emprar aquesta guia i impulsar horts socials a escala local vol dir també formar part d'un moviment global més ampli de justícia i transformació social. L'agroecologia efectivament és també una eina de justícia global lligada a l'accés equitatiu als recursos i a la resiliència de les comunitats¹. La visió que tenim darrere aquesta guia és que els horts socials de Mallorca no siguin experiències aïllades, sinó que formin part d'un moviment local i global on comunitats del Sud i del Nord comparteixin reptes i solucions comunes: accés a la terra, sobirania alimentària, desigualtats socials i canvi climàtic.

La guia vol ser una eina pràctica i inspiradora per a ajuntaments, entitats i comunitats del nord i del sud globals que vulguin impulsar projectes d'horts socials amb sentit, arrelament i sostenibilitat. Ha estat cocreada gràcies a la col·laboració de diverses entitats que han aportat el seu coneixement i experiència. Aquest diàleg ha estat una oportunitat de poder aprendre noves visions i coneixements. Agraïm la participació a:

Universitat de les Illes Balears (UIB), amb la participació de Berta Paz, directora de la Unitat d'innovació en desenvolupament sostenible, salut i justícia global mitjançant aprenentatge, servei i professora del departament d'infermeria i fisioteràpia al màster universitari en

¹ Segurament no sempre és una opció immediatament viable en tots els contextos, en molts territoris, per exemple, les comunitats es troben amb limitacions estructurals: accés incert a la terra, manca d'infraestructures bàsiques, dependència de mercats globals, escassetat de recursos econòmics i, sovint, condicions climàtiques extremes.

Investigació i Innovació en salut, ha aportat dades i suport en l'anàlisi dels impactes socials, educatius, sobre la salut i comunitaris d'aquests projectes.

Creu Roja Illes Balears, amb la participació activa de Marc Ayats, responsable de medi ambient de les Illes Balears, ha compartit l'experiència dels horts socials terapèutics desenvolupats a Mallorca des de 2009, pioners en Creu Roja nacional.

L'ONG ATED (Association Talassemiane pour l'Environnement et le Développement), al nord del Marroc, ha aportat una visió comunitària i agroecològica des del seu treball de suport a la feina agroecològica de les dones de la regió de Chefchaouen.

L'ONGD TASNI, que treballa a la zona de Kafountine (Senegal), ha compartit la seva experiència en l'enfortiment de la xarxa de dones productores GIE, vinculades a horts agroecològics i economia comunitària.

També agraïm el suport dels Ajuntaments de Manacor, Porreres i Sant Llorenç per acollir els horts socials gràcies als quals ens hem inspirat i hem pogut cocrear aquesta guia.

Amb aquest treball, es pretén oferir criteris, models i exemples pràctics per posar en marxa i fer sostenibles projectes d'hortos socials en diversos contextos, tant rurals com urbans, dins i fora de l'illa. Confiem que aquesta guia pugui inspirar nous projectes, enfortir els existents i reforçar la xarxa de persones i col·lectius que, arreu del món, fan del cultiu ecològic una eina de transformació, salut i dignitat.

2. AGROECOLOGIA

Què és un hort social i les seves finalitats

Com a hort social entenem tots aquell espai que, complint amb una activitat agrícola sostenible, té com a finalitat atendre els aspectes socioeconòmics del context en què sorgeix, en el moment històric que es troba.

Cal diferenciar l'hort atès en un context rural, així com ho tenim al cap, no es correspon amb la realitat dins un espai i una comunitat urbana. Concebre el moment històric, socioeconòmic i cultural en el qual ens trobem és molt important, sobretot en els contextos urbans, per poder determinar els objectius, els processos i els beneficis dels horts socials.

Els horts socials i les seves variants són una de les formes que adopta l'agricultura a les ciutats i les zones periurbanes. Així que, el sistema hort, que pareixia relegat al món rural, esdevé un nou espai amb implicacions en el disseny i en la planificació urbana.

Majoritàriament, es tracta d'iniciatives autogestionades, que són fruit d'un grup de persones, entitats o institucions que volen treballar un hort i s'organitzen per aconseguir l'espai, crear-lo i mantenir-lo. Aquests horts, sovint, doten d'ús social espais en desús i els recuperen com a espais públics de trobada i de participació veïnal; amb impactes que beneficien més enllà de les persones que participen directament.

Les motivacions per fer un hort social són variades: recuperar el patrimoni immaterial de les pràctiques lligades a la cultura hortícola, experimentar l'agroecologia, consumir de manera local i responsable, proveir-se d'hortalisses sense haver de gastar diners per comprar-les, però també denunciar l'especulació urbanística, no col·laborar amb l'agronegoci globalitzat, fer més sostenible la ciutat i enfortir el teixit veïnal i el sentit de comunitat. Per tot allò, avui podem dir que els horts socials constitueixen espais d'experimentació social.

Si entenem que la seva funció és realitzar una labor social i atendre les necessitats de les comunitats on sorgeixen, és convenient diferenciar diversos tipus d'horts:

- Horts de subsistència: entesos com una manera de garantir productes alimentaris frescos i de qualitat als sectors de la població més vulnerable, amb un caràcter d'autosuficiència, empoderament i sobirania alimentària. Solen estar emmarcat dins dels programes governamentals per tal de compensar la falta d'ingressos i accés a aliments de primera qualitat.
- Horts d'oci: Són aquells dedicats principalment a l'ocupació del temps lliure, diversió o recreació.
- Horts terapèutics: Són aquells que estan organitzats mitjançant un programa d'intervenció o assistència sociosanitària.
- Horts escolars: Són aquells destinats a l'ensenyament de les pràctiques agrícoles i les qüestions mediambientals, utilitzant com a recurs de referència l'hort.

La major part de vegades en un mateix hort es poden donar diverses finalitats de manera paral·lela o complementària.

És important reforçar aquest idea, ja que aquests projectes, si no estan ben enfocats dissenyats o gestionats, no poden assolir els objectius esperats.

Per exemple, si esperem una producció hortícola important dels horts escolars, al llarg de tot l'any, és normal que el projecte no complirà aquest objectiu, pel fet que la natura d'un hort escolar és l'experimentació i l'ensenyança durant el curs acadèmic i no la subsistència.

De totes maneres els horts socials, per la seva natura, posen en pràctica una agricultura amb una visió fortament agroecològica.

La visió agroecològica

L'agroecologia és una disciplina que cerca integrar els principis ecològics i socials en sistemes agrícoles sostenibles. Es basa en la comprensió del funcionament dels ecosistemes naturals i de les dinàmiques de la comunitat que les integra, aplicant aquest coneixement a les pràctiques agrícoles per crear sistemes més saludables, respectuosos amb el medi ambient i socialment justos.

Algunes característiques clau de l'agroecologia són:

- Diversitat biològica: Promou la diversitat d'espècies vegetals i animals en els camps agrícoles, ja que aquesta diversitat ajuda a equilibrar l'ecosistema i a reduir les plagues i malalties.
- Resiliència: Busca crear sistemes agrícoles que siguin resistents i capaços de recuperar-se davant de canvis ambientals, com canvis climàtics o variacions en les condicions del sòl.
- Sostenibilitat: Busca reduir al mínim l'ús de productes químics sintètics com pesticides i fertilitzants, prioritzant pràctiques agrícoles orgàniques, la gestió eficient de l'aigua i la conservació del sòl.
- Participació comunitària: Encoratjar la participació activa de la comunitat local, involucrant els/les agricultors/es, consumidors/es i altres col·laboradors/es en la presa de decisions relacionades amb les pràctiques agrícoles.

L'objectiu de l'agroecologia és no només produir aliments de manera sostenible, sinó també preservar els recursos naturals, millorar la salut dels ecosistemes, reforçar la nostra relació amb la natura i els nostres veïns, fomentar la cultura local i la justícia social promoguin espais urbans creatius i eficients.

Entenem l'accés a la terra com un dret, i més encara per a persones en situació vulnerable en un context d'emergència social i climàtica. Aquests espais comunitaris poden ser eines de transformació social, pels seus valors productius, educatius, terapèutics i ambientals.

L'enfortiment de les comunitats és fonamental per poder compartir coneixements i crear una xarxa de suport entre persones que comparteixen els horts o que viuen al costat d'ells.

Perquè és important que sigui un hort ecològic

En coherència amb l'agroecologia podem entendre els horts socials com a espais que, a més de la seva funció productiva, han de ser coherents amb uns principis ambientals i socials clars. Per això, és lògic que segueixin els criteris de l'agricultura ecològica, tal com està definida per la normativa europea (Reglament UE 2018/848²) i per les disposicions estatals i autonòmiques³. La producció ecològica es basa en un model de gestió que combina bones pràctiques ambientals, preservació de la biodiversitat i ús responsable dels recursos naturals, tot garantint que el procés productiu sigui segur per a les persones i per al medi.

A la pràctica, això vol dir excloure completament l'ús de productes químics de síntesi, herbicides agressius o llavors transgèniques (OGM), i substituir-los per tècniques i materials que respectin els cicles naturals i que entenguin la terra com un ecosistema viu, del qual forma'm part. Es prioritza l'ús de llavors locals i varietats tradicionals adaptades al clima i al sòl. Algunes de les pràctiques habituals són la rotació i associació de cultius per prevenir plagues i millorar la fertilitat del sòl, l'ús de compost orgànic elaborat amb restes vegetals, l'aplicació d'encoixinats vegetals per mantenir la humitat, i el control biològic de plagues mitjançant insectes útils, flora auxiliar o preparats vegetals.

Els horts ecològics també requereixen una gestió eficient de l'aigua, prioritzant sistemes com el reg per degoteig o la recollida d'aigua de pluja, i un disseny que contempli la conservació del sòl i la integració paisatgística. Aquest enfocament no només millora la qualitat dels aliments produïts i de la terra, sinó que també ofereix beneficis socials i educatius: fomenta la transmissió de coneixements agrícoles tradicionals, dona sostenibilitat al projecte perquè no esgota els recursos amb beneficis que augmenten en el temps, enforteix la comunitat i contribueix a la salut física, emocional i fins i tot espiritual de les persones participants.

És important que aquestes pràctiques siguin conegudes per totes les persones usuàries i que es compti amb formacions i recursos per aplicar-les correctament. Per ampliar informació i trobar recursos pràctics, es poden consultar fonts com la bibliografia especialitzada en agroecologia, així com les publicacions d'APAEMA⁴ i les del govern nacional⁵.

Aquesta aposta per l'agricultura ecològica no és només una qüestió tècnica: és una eina educativa i de sensibilització que permet connectar les persones amb la comunitat i la terra d'una manera saludable, coherent i respectuosa amb el medi ambient.

² boe.es/buscar/doc.php?id=DOUE-L-2018-80995

³ <https://www.mapa.gob.es/es/alimentacion/legislacion/legislacionae>
<https://www.cbpaee.org/produccio-ecologica-que-es/>

⁴ <https://apaema.net/agricultura-ecologica/>

⁵ <https://www.mapa.gob.es/es/alimentacion/temas/produccion-eco>

3. BENEFICIS

Els horts socials han demostrat tenir un impacte positiu en la vida dels/les participants/es. A la vegada, si s'integra una mirada Nord-Sud permeten avançar conjuntament cap a l'Agenda 2030, treballant per complir diversos Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), com el 2 de fam zero, el 5 sobre igualtat de gènere i el 13 sobre acció climàtica i altres especificats en el paràgraf següent. Segons les aportacions de les estudiantess del departament d'innovació de la UIB⁶ podem dividir-ne els beneficis en diferents àmbits:

Beneficis físics i canvis conductuals

Entre els beneficis per a la salut física i conductual que s'observen, hi ha un consens en la majoria d'estudis, en evidenciar impactes sobre una alimentació saludable com el consum de fruites i verdures orgàniques de temporada, la disminució de l'índex de massa corporal (IMC) i l'augment de l'activitat física. Segons els autors, aquests paràmetres són els que comporten una millora més gran en participar en horts socials, ja que són les mesures més quantificables (Gregis, 2021).

Una enquesta realitzada a 8.500 persones europees entre 12 i 18 anys va evidenciar que aquells/es adolescents que participaven en un hort social tenien una major implicació en la gestió de la llar. Això comporta una millora, no només per a la persona que participa en l'hort, sinó per a tota la unitat familiar, ja que tots consumeixen aquests aliments. Així mateix, van demostrar tenir una millor salut percebuda aquelles persones que mantenien una relació més estreta amb l'hort, en consumir més vegetals i fruites (Knoff, 2022).

Pel que fa als beneficis per a la salut física, s'observa una millora de l'IMC i una reducció del pes corporal, millora de la hipertensió arterial, disminució de la inactivitat física i una lluita contra l'obesitat, gràcies a l'educació nutricional i l'activitat física que suposa mantenir i conservar els horts en el temps. En persones grans, la millora física principal s'observa en la reducció del sedentarisme, millorant la mobilitat i retardant la fragilitat, ja que es mantenen actives i àgils (Pernille, 2020).

Segon Marc Ayats de Creu Roja l'hort pot suposar un projecte comunitari il·lusionant que representa la porta d'entrada a millorar la salut física, psíquica, social, espiritual. *"L'apoderament per a la salut de la comunitat suposa que els individus actuïn col·lectivament per tal d'aconseguir una major influència i control sobre els determinants de la salut i la qualitat de vida de la seva comunitat".*

Impacte ambiental i sostenibilitat

⁶ Aportacions del projecte d'aprenentatge servei de ApS2030 amb estudiantess universitàries de la UIB.

Pel que fa a l'entorn, participar en horts socials presenta una estreta relació amb l'augment del cultiu local ecològic, assegurant i mantenint la sostenibilitat mediambiental. Aquesta pràctica afavoreix la recuperació de solars en desús i sòls abandonats de l'activitat agrícola, a més de crear illes verds dedins de l'espai urbà, contrarestant els efectes dels canvis climàtics i servint com a refugi per la flora i la fauna local. A més serveixen com a refugi climàtic per a la ciutadania, creant espais on la temperatura és més baixa a l'estiu que en la resta de la ciutat. En altres països, com al Senegal, Brasil i països de la serva amazònica, n'hi ha empleat per crear una muralla verda en cooperació amb els/les pagesos/es de la zona i cultivant horts baix dels arbres, incentivant la reforestació, protegint el sòl i integrant cultius i collites⁷.

La importància de la sostenibilitat és tal que es reflecteix en els ODS, com és el cas de l'ODS 11: aconseguir que les ciutats i assentaments humans siguin inclusivius, segurs, resilients i sostenibles, on s'inclouen els horts socials com una de les mesures.

Beneficis en salut mental

Els horts urbans també han demostrat ser una eina eficaç per millorar el benestar psicològic i emocional. El contacte amb la natura està associat a beneficis com la reducció de l'estrès, la millora de l'atenció i l'augment del benestar subjectiu, especialment en entorns urbans, on la manca d'espais verds agreuja problemes de salut mental (Čepić et al., 2024).

La jardineria té efectes positius sobre la satisfacció amb la vida, el benestar subjectiu i l'alleujament de l'estrès (Soga et al., 2016). A més, promou la connexió social, reduint la solitud i ajudant a prevenir trastorns com la depressió i l'ansietat (Johnsrud et al., 2024). La jardineria terapèutica també s'ha mostrat eficaç en el tractament de trastorns mentals com l'esquizofrènia i el TDAH, millorant la qualitat del son, l'autoregulació emocional i reduint els símptomes de depressió (Pálsdóttir, 2018; Soga et al., 2016).

També s'ha observat que la interacció amb la natura genera sentiments de pau i satisfacció, especialment en persones grans, on els horts urbans faciliten la creació de vincles socials i combaten la solitud (Beyer et al., 2014; Johnsrud et al., 2024).

Beneficis socials i econòmics

Els horts aporten cohesió social, ja que contribueixen a millorar la qualitat de vida urbana proporcionant interaccions socials en entorns naturals. Ofereixen un espai perquè les persones es reuneixin sovint i interactuïn en un terreny neutral, desenvolupant un sentiment de pertinença. Això augmenta la participació cívica i l'empoderament ciutadà (Dolley, J., & Howes, M. 2024).

També fomenten la inclusió de la diversitat funcional, creant espais per a la inserció de diversos col·lectius del mateix barri. Amb petits canvis estructurals, com tenir un terra ben anivellat per facilitar el moviment a persones amb mobilitat reduïda, es promou la inclusió.

⁷ <https://asergmv.sn/toloukeur/>

Això també s'estén a la multiculturalitat present a la comunitat, promovent el respecte per les diferents cultures i fomentant la integració (CENEAM, 2020).

Un altre benefici relacionat és la lluita contra la inseguretat alimentària. Els horts urbans, en estar vinculats a la societat, proporcionen aliments de qualitat a famílies vulnerables, minvant l'impacte de crisis econòmiques, naturals o socials. Així es redueix la fam i es fomenta una producció agrícola sostenible complint amb els ODS (Masaquiza-Moposita et al., 2021).

Històricament, els horts s'han utilitzat durant èpoques de crisi com a estratègia de resiliència, una tècnica de subsistència per donar suport a l'economia de persones en situació vulnerable, sorgint així el concepte de resiliència social. Avui dia, aquest concepte continua present en els horts urbans, emprats com a teràpia ocupacional per afavorir l'adaptació i la reinserció social de grups vulnerables (Del Viso, Fernández Casadevante i Morán, 2017). Això es veu de forma tangible en els exemples d'horts al Senegal, amb les cooperatives de dones, i en els horts al Marroc amb el projecte d'ATED. No només es recullen beneficis econòmics sinó també a escala social, ja que els horts i la cooperació entre les dones participants en el projecte enforteixen vincles humans i creant comunitats.

Segon Marc Ayats de Creu Roja: l'hort és accessible a qualsevol situació política, econòmica, social, cultural, classe social, ètnia, diversitat funcional, territori, etc. Per això actua per la reducció de la iniquitat "la majoria de les diferències en salut en les poblacions es deuen a causes que tenen a veure amb factors polítics, econòmics, socials i culturals". L'hort permet que cada persona pugui contribuir amb les seves habilitats i coneixements, creant un entorn participatiu. "És un procés en virtut del qual els individus i les famílies assumeixen responsabilitats quant a la seva salut i benestar propi i els de la col·lectivitat i milloren la capacitat de contribuir al seu propi desenvolupament i el comunitari."

Educació infantil i sostenibilitat

La crisi climàtica i planetària actual exigeix respostes educatives que fomentin la sostenibilitat i l'alfabetització ambiental des de ben petits. En aquest context, l'hort escolar emergeix com un recurs didàctic valuós en l'Educació Infantil, alineat amb el currículum de la LOMLOE i els ODS de l'Agenda 2030⁸.

L'hort escolar contribueix a una educació integral, fomentant l'observació, l'exploració i la comprensió dels processos naturals, i promovent el respecte i la conservació del medi ambient. Segons Corrochano et al. (2022), aquest espai afavoreix l'adquisició de coneixements científics a través d'experiències directes, desenvolupant habilitats d'indagació, resolució de problemes i pensament crític. A més, enforteix la connexió amb la natura, un aspecte clau per construir una ciutadania ambientalment responsable (Wallace, 2019).

Des d'una perspectiva d'educació per a la sostenibilitat, l'hort escolar promou pràctiques de cultiu sostenibles que permeten comprendre la relació entre sistemes humans i naturals

⁸ <https://www.undp.org/es/sustainable-development-goals>

(Holmgren, 2013). També s'ha demostrat que el seu ús influeix positivament en els hàbits alimentaris dels infants, augmentant la seva predisposició a consumir fruites i verdures, i millorant la seva relació amb els aliments (Ohly et al., 2016).

En conclusió, els horts urbans no només promouen l'agricultura, sinó que també són una eina terapèutica valuosa per a totes les edats, cultures, interessos, capacitats físiques i situacions socioeconòmiques (Dolley, 2024), aportant beneficis significatius. Integrar-los en polítiques públiques pot ser una estratègia eficaç per promoure la salut mental urbana.

Beneficis sobre la salut espiritual

L'espiritualitat contribueix al benestar de les persones, especialment en moments de crisi, ja que proporciona pau, serenor i resiliència davant situacions adverses com malalties, pèrdues o soledat.

El contacte directe amb la natura a través dels horts socials no només aporta beneficis físics i psicològics, sinó que també té un impacte profund en la salut espiritual de les persones. Aquesta dimensió, sovint menys tangible, però igualment essencial, es manifesta en sentiments de connexió, pau interior i sentit de propòsit. Diversos estudis han demostrat que la immersió en entorns naturals afavoreix experiències de transcendència i reflexió personal, elements clau per al benestar espiritual (Čepić et al., 2024). En aquest sentit, els horts esdevenen espais sagrats quotidians, on les persones poden reconnectar amb el cicle de la vida, cultivar la paciència i desenvolupar una consciència més plena del present.

Aquestes experiències espirituals no estan necessàriament vinculades a una religió, sinó que responen a una necessitat humana universal de sentir-se part d'un tot més gran. La pràctica de la jardineria i el cultiu ecològic fomenta una relació de respecte i cura amb la terra, que pot generar sentiments de gratitud, humilitat i responsabilitat envers el planeta. Segons Soga et al. (2016), aquestes pràctiques contribueixen a una major satisfacció vital i a una percepció més positiva de la mateixa existència. A més, el ritme lent i cíclic de la natura contrasta amb l'acceleració de la vida urbana, oferint un espai per a la contemplació i la regeneració espiritual.

Els horts socials, per tant, poden actuar com a refugis espirituals dins l'entorn urbà, especialment per a persones que viuen situacions de vulnerabilitat o estrès crònic. En aquests espais, la natura esdevé una aliada terapèutica que ajuda a restaurar l'equilibri intern i a reforçar el sentit de comunitat i pertinença. Beyer et al. (2014) assenyalen que la presència d'espais verds està associada a una millor salut mental i espiritual, especialment en persones grans. Així, integrar la dimensió espiritual en el disseny i la gestió dels horts pot enriquir encara més el seu potencial transformador, contribuint a una salut integral i a una vida més plena i significativa.

Marc Ayats de la Creu Roja cita que l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i la Càtedra UB-FSM de Salut Espiritual i Humanització defineixen la salut espiritual com un aspecte dinàmic i intrínsec de l'ésser humà, mitjançant el qual la persona busca i expressa

significat, propòsit i connexió amb un mateix, amb els altres, amb la natura o amb allò que considera transcendent⁹. L'OMS la va reconèixer des del 1984.

4. COM CREAR L'ESPAI

Si bé la infraestructura pot arribar a ser molt diversa i adaptada a la complexitat del projecte, per tal d'optimitzar recursos, recomanem anar assolint les necessitats específiques una vegada siguin identificades. Com a punt de partida (requisit) es fa necessari comptar amb els següents punts.

Model de gestió

Podem diferenciar entre:

- hort individual/familiar; parcel·les treballades per una persona o una sola família.
- hort col·lectiu/comunitari; parcel·les cultivades per un grup de persones.

En ambdós casos, cal remarcar la importància de definir responsabilitats sobre la gestió dels espais comuns (camins i accessos, zona de compostatge, enjardinament...).

Així mateix, també pot sorgir la necessitat de reservar parcel·les per a grups d'associacions, escoles públiques, etc. És possible realitzar discriminacions positives per aquells grups que es vulguin afavorir mitjançant la utilització de percentatges (%).

Localització, qualificació urbanística i propietat del sòl

Abans de la creació dels horts socials ecològics és necessari conèixer la classificació i qualificació urbanística, podem distingir:

- Ús residencial: espais buits annexos a edificis d'ús residencial.
- Activitats productives: espais en polígons industrials.
- Espais lliures: en zones verdes, places públiques...
- Educatius: situats a col·legis, universitats...
- Socials: als centres socials, complexos hospitalaris, centres de dia, etc.

L'ideal per a la localització dels horts socials és que estiguin a l'interior de la ciutat o en un entorn pròxim als ciutadans/es. La proximitat al nucli urbà disminueix els desplaçaments motoritzats, estalvia energia i minimitza els costos en el transport de materials, aigua, etc.

⁹ [Càtedra UB FSM de Salut Espiritual i Humanització / UB Càtedres](#)

Així mateix, uns horts socials no haurien d'estar pensats només en el ciutadà-hortolà, sinó que també la resta de ciutadans/es en pugui gaudir, interactuar i aprendre.

Un altre aspecte a tenir en compte és conèixer la història del seu sòl i el seu entorn. El més recomanable és que la seva localització sigui sobre antigues zones hortícoles, garantint així una bona continuïtat de l'activitat agrícola. Si no és possible convindria tenir informació sobre els usos residencials, industrials o d'infraestructures anteriors i poder descartar espais amb sòls degradats o contaminats.

Si es trobessin a l'exterior del nucli urbà, és necessari conèixer l'entorn que envolta l'hort, s'aconsella que estiguin allunyats dels cultius de l'agricultura convencional i millor on l'agricultura ecològica sigui predominant.

El més lògic és que si els horts socials estan promoguts per iniciativa pública o veïnal, l'emplaçament triat sigui un espai de propietat pública.

La utilització de sòls privats té nombrosos inconvenients entre ells, la limitació temporal a l'hora de renovar o continuar, canvis d'activitat per una oferta econòmica de la propietat, la infraestructura i equipament no són definitius i el cost econòmic i d'esforços a l'hora de cercar i traslladar l'hort a un nou lloc.

En el cas que es pogués desenvolupar el projecte només en un espai de propietat privada aconsellam crear un conveni de cessió d'ús de terrenys on especificar en altres: objecte de la cessió (descripció del terreny i finalitat), duració i procediment de renovació, condicions d'ús (activitat agrícola ecològica, manteniment, accessibilitat), responsabilitat de cada part (aigua, llum, manteniment d'infraestructura), resolució anticipada i causes de rescissió.

Disseny de l'hort

Majoritàriament, trobem horts amb una disposició quadrangular o rectangular, i necessàriament han de comptar o s'han de preveure tots els seus elements com són, les infraestructures bàsiques (aigua, electricitat, delimitació de les parcel·les...) les comunicacions (camins, accessos, sortides...) els espais lliures (zones comunitàries, descans o reunió amb zones d'ombra, formació...) i els equipaments (tancament, zona compostatge, magatzems, bardisses per fauna auxiliar, viver, hivernacle...).

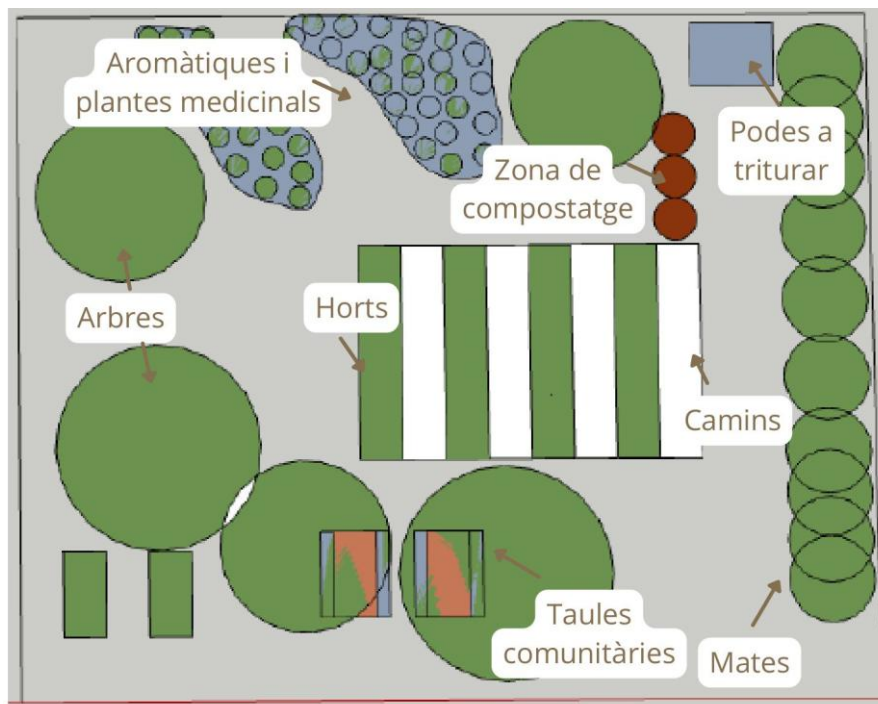
Un dels errors més comuns és prioritzar la producció per damunt de la funció social, és a dir comptar amb el nombre més gros de parcel·les abans que contemplar unes zones comunes que afavoreixin les funcions socials. En aquests casos es prioritzen la producció d'hortalisses com ho fan els sistemes agroindustrials enfront de la creació d'espais públics per a totes les edats que fomenti la convivència, les relacions socials, el temps lliure, l'educació i el contacte amb la natura.

Per a complir les funcions per les quals estan concebuts, recomanem:

- Zonificació de l'hort adaptat a la realitat de la comunitat i expectatives del projecte, que garanteixi una bona accessibilitat i mobilitat entre elles. Traçat quadrangular o

rectangular, i si l'espai ho permet es podria optar per un disseny ràdio cèntric, amb espai lliure al centre de tipus comunitari per fomentar contacte entre els diferents hortolans/es i grups. Contemplar també un espai amb taules de cultius per facilitar l'ús dels horts a persones amb mobilitat reduïda.

- Contemplar un camí perimetral que envolti la totalitat de les parcel·les per diversos motius: com a espai públic de concurrència pública (escoles, grups, veïns...) un camí perimetral permet a una millor accessibilitat i major visibilitat en el seu conjunt, en canvi, un recorregut lineal sense sortida interromp el pas dels visitants que han de tornar enrere mentre d'altres no han acabat l'itinerari. Evitar zones amb parcel·les o espais amb "cul-de-sac", solen convertir-se en espais on s'acumulen rebutjos vegetals, pedres i elements constructius en desús, mobiliari personal (cadires, fustes...). Un hort social és un espai públic on s'ha de cuidar de manera exquisida la qualitat visual, la imatge i el paisatge. A més el camí perimetral permet a la possibilitat d'instal·lar les bardisses vives (aromàtiques) millorant l'ecosistema de l'hort millorant la presència la fauna auxiliar.
- Zona comunitària per atendre els aspectes socials del projecte, equipada amb taules, bancs i ombra que fomentin les interaccions personals de la comunitat.
- Zona per a gestió de restes orgàniques, entenent l'hort com una zona verda habilitada per la transformació de restes orgàniques en compost, tant en el model d'ús privatiu i usuaris dels horts com en el model de compostatge comunitari obert als veïns.
- Zona de cultiu d'hortícoles.
- Zona enjardinada amb bardisses i arbrat per augmentar la biodiversitat i serveixi com a refugi de fauna auxiliar.
- Zona lliure on implementar futures instal·lacions agrícoles (vivers, ampliació d'emmagatzematge, taller...).
- Preveure la creació de parcel·les o taules de cultiu adaptades a persones amb mobilitat reduïda.

Exemple del disseny d'un hort social

Mida de les parcel·les

Com hem assenyalat amb anterioritat, el tipus de demanda dels serveis i la identificació dels diferents perfils a cada municipi, ens permet fer una aproximació al tipus de nombre i mida de les parcel·les.

En nombroses ocasions hem vist que la mida de la parcel·la s'ha d'adaptar a la disponibilitat, coneixements o capacitats de cada persona o família. Així per a persones que estan començant podem trobar parcel·les que van des de 10 m² fins a 30 m², però comencem a conèixer experiències personals que podrien arribar a entre 70-80 m²/parcel·la on es pot fer un bon aprofitament sense que suposi un esforç excessiu ni una càrrega o obligació més que una activitat recreativa o lúdica per a tota la família.

En tot cas, en els casos de terrenys petits, les parcel·les podrien reduir-se per ajustar-se a la demanda. En el cas d'una alta demanda i una falta d'un únic terreny gran, una opció interessant seria crear diversos espais repartits per tot el municipi. Això podria ser una alternativa molt interessant a un únic espai; on es crearia una xarxa de diferents horts que poden oferir diferents opcions a la ciutadania, aproximant encara més els horts socials ecològics a la vida diària dels veïns i veïnes del municipi.

Aspectes tècnics

Les pràctiques agrícoles dins els horts eco socials han de garantir la sostenibilitat de tots els seus recursos naturals. Entre ells i amb una descripció molt breu destaquem:

Conèixer la qualitat del sòl i determinar el seu maneig, ja que és un factor decisiu per a l'èxit dels cultius. Com a norma general es farà l'aportació de matèria orgànica per tal de millorar la seva estructura i evitar l'erosió, incrementar la seva biodiversitat de fauna i flora, i millorar la capacitat de retenció i circulació de nutrients.

L'aigua com a element indispensable, es recomana que sigui de pou i en els casos que sigui possible evitar l'aigua potabilitzada reservant-la pel consum humà, ja que els seus processos de captació, canalització, tractament i distribució suposen costos energètics, econòmics i mediambientals que s'haurien de minimitzar. Per això es recomana que sigui d'origen subterrani, revisant les gestions administratives corresponents i descartant la utilització i l'extracció irresponsable d'aigua. Una bona opció seria l'ús de les aigües destinades al reg dels parcs i jardins del municipi. En segon pla cal avaluar i revisar de manera periòdica la seva qualitat agronòmica.

Cicle de vida d'un hort social

Si es vol crear un projecte nou d'hort social és recomanable començar per parts, augmentant així les probabilitats d'èxit del projecte i reduint possibles conflictes o mal aprofitaments de la inversió.

Si el projecte s'ha començat, però no hi ha unes bones bases, convé fer una passa enrere i crear les condicions que falten.

Per exemple, es pot pensar que un hort té les següents fases que es desenvolupen a caragol:

Fase 0: Disseny i creació de l'espai (Any 0)

- L'Ajuntament o entitat promotora defineix i finança l'espai físic.
- Es dissenya l'hort segons criteris ecològics i comunitaris.
- Es construeixen les infraestructures bàsiques: aigua, delimitació de parcel·les, camins, tanca, emmagatzematge, etc.
- Es preveu la ubicació d'elements comuns (compostatge, zona de descans, arbres, plantes aromàtiques, etc.).

Fase 1: Creació i arrencada de la comunitat (Any 1)

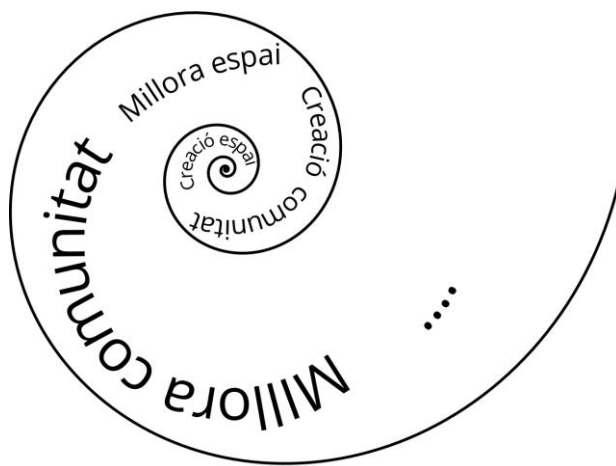
- S'obre la convocatòria per seleccionar les persones usuàries, preferentment amb processos clars i transparents.
- Es defineixen i consensuen criteris d'accés, normativa d'ús i drets/deures.
- Es constitueixen les primeres comissions de gestió (neteja, compostatge, relacions, manteniment, etc.).
- Es poden iniciar processos de cocreació d'elements pendents amb participació de la comunitat (com l'espai d'aromàtiques o compostatge).

Fase 2: Consolidació i adaptació (Anys 2-3)

- L'activitat es torna estable i periòdica.
- Es reforcen els vincles comunitaris, es millora la comunicació interna i es resolen els primers conflictes.
- Es revisa el funcionament i es fan petites millores estructurals i de normativa.
- Es comencen a teixir vincles amb altres col·lectius, centres educatius o entitats del municipi.

Fase 3: Expansió, obertura i maduresa (Anys 4 en endavant)

- L'hort esdevé un espai de referència al municipi.
- Es desenvolupen nous projectes (educatius, intergeneracionals, artístics, de salut mental...).
- S'hi pot afegir una parcel·la comunitària, zones d'activitats obertes o tallers.
- S'estableixen nous acords de col·laboració amb agents locals.
- Es comença a pensar en la possibilitat d'ampliació o replicació del model a altres barris o pobles.

5. COM CREAR LA COMUNITAT

La biodiversitat ambiental i social

Amb el pas del temps hem vist com cada cop hi ha més serveis públics que s'acosten als horts socials per treballar de manera transversal la seva àrea d'intervenció: escoles públiques, serveis socials, centres de salut, associacions. Avui, els horts socials constitueixen espais d'experimentació social i activisme.

Per definir un projecte, és necessari saber quins seran els/les destinataris/es dels horts. Hi ha moltes maneres d'enfocar els horts a un grup determinat de la població, però si la tendència és fomentar la integració i la inclusió, l'experiència mostra que si un dels pilars dels horts ecològic és la diversitat de cultius, també és necessària la diversitat social.

És a dir, així com es cultiven nombroses espècies d'hortalisses i verdures (lletugues, tomàtigs, cols...) cal comptar amb diferents tipus de persones (adultes, nins/es, associacions, treballadors/es, aturats/des...) perquè l'hort no estigui desequilibrat i el projecte puguin prosperar. La riquesa social dels horts contribueix a l'èxit d'aquests. Així com un/a hortolà/ana coneix les singularitats i necessitats de cada cultiu, un dels requisits del projecte és que els/les interventors/es puguin atendre la diversitat de la comunitat que integra l'hort. A partir d'aquí es triaria el disseny de l'hort, de les parcel·les i de manera progressiva trobant el millor model de gestió.

Amb la intenció d'enriquir la participació i facilitar la integració i inclusió de tots els col·lectius es recomana, per exemple, destinar les parcel·les així:

- 10% a aturats/es que tenen temps lliure i poden donar presència constant als horts a més de tenir la facilitat de cercar recursos en línia, a la vegada per elles pot ser un espai d'estabilitat mentre viuen la difícil tasca de cercar feina.
- 10% a jubilats/es que tenen temps lliure, poden donar presència constant als horts a més de poder solucionar petits problemes dels horts amb l'ajuda de les administracions locals, a la vegada per elles pot ser un espai de satisfacció personal, de salut física i d'allunyament de la soledat no desitjada.
- 10% a persones amb coneixement d'horts, poden aportar suport tècnic a la resta de les persones participants, poden impulsar formacions i experimentar coses noves als espais d'horts socials per després poder-les replicar als seus horts particulars. Aquest perfil transversal pot coincidir amb altres perfils.
- 10% a escoles, que tenen necessitat d'aprenentatge pràctic fora de l'escola i poden aprendre dels altres membres dels horts, donant també constància i presència als horts a la vegada de crear un espai d'intercanvi generacional.
- 20% a associacions que poden donar estructura, suport humà i coneixement de les persones que participen en els horts.

- 10% a persones en risc d'exclusió social que poden rebre suport de tots els altres col·lectius i, a poc a poc, pot agafar protagonisme en els processos dels horts social enfortint la seva capacitat d'acció.
- 10% a persones migrants, que moltes vegades tenen coneixements previs d'horts i cultius del seu país d'origen, enriquint així els coneixements interculturals i hortícoles de tota la comunitat.
- 20% a famílies que aporten aglutinant social, ja que els infants sempre fan que la comunitat estigui pendent d'ells/es i visquin en unitat el projecte.

Això és un exemple d'una possible comunitat diversa i equilibrada que pot aportar estabilitat, participació, ajuda mútua, reduint l'estacionalitat en la participació dels horts. Però els grups poden canviar i els percentatges també. L'objectiu és que la comunitat pugui operar, influenciant positivament les persones noves que s'incorporen cap a estar presents, respectar les feines comunitàries, els espais comuns, cuidant les parcel·les, etc.

A la vegada, els horts s'han d'adaptar a les necessitats de cada persona participant, afavorint un llenguatge inclusiu i al servei de tothom. Una acció important, per exemple, és crear senyalística inclusiva, comunicant amb les diferents llengües que empren les persones usuàries, a més de la llengua local. D'aquesta manera les persones es senten incloses, valorades i poden aprendre nou vocabulari en les altres llengües per millorar la comunitat i reduir els possibles conflictes identitaris.

Cicle de vida de les persones hortolanes

Així com els cicles naturals funcionen com llei de la natura, donant un cicle de vida a cada element viu de l'agrosistema, és important que la continuïtat de les persones o agents socials que integren l'hort també sigui regulada segons el que poden o necessiten aportar.

És important naturalitzar el cicle de vida de les persones hortolanes fins d'un primer moment per no viure negativament la sortida puntual o permanent d'algunes persones dels horts socials, sinó veure'l com un procés natural que dur al benestar i l'equilibri de la persona i de la comunitat.

Un possible cicle de vida de les persones dedins dels horts socials pot ser el següent:

- Sol·licitud a l'administració local que promociona el projecte.
- Firma del compromís amb l'administració local que promociona el projecte.
- Entrada als horts socials co-treballant la parcel·la petita comunitària i experimentant coneixements amb l'ajuda i la formació de les altres persones dels horts.
- Estada treballant també una parcel·la personal (si hi ha parcel·les personals), participació en les feines comunes i les activitats obertes, en les comissions i en les formacions.

- Sortida dels horts socials si canvien les condicions de vida de la persona o si no vol o no pot complir amb les normes bàsiques de convivència dels horts.

Cada canvi d'estació dedins de cicle de vida ha de ser decidit a través de les comissions. Les comissions de seguiment, que explicarem en la pròxima secció, tenen una funció reguladora del cicle de vida: revisen la participació dels/les membres, per tal de donar sortida o continuïtat als/es participants/es, mantenint un nivell òptim de participació i garantint l'autogestió del projecte.

És fonamental que, amb les persones noves al projecte, quedin clares les expectatives i els valors dels horts. Dedins la firma del compromís s'aconsella explicar els valors bàsics que regeixen els horts socials, com:

- *Voluntariat*. Ha de ser un exercici totalment voluntari.
- *Universalitat*. Garantir l'accés respectant les condicions per als diferents perfils de persones usuàries.
- *Transparència*. Originada en la necessitat de mantenir la comunicació i rendir comptes de manera contínua.
- *Equitat*. Cal assegurar la inclusió atenent les diferents necessitats de les persones, especialment aquelles en situació de vulnerabilitat.
- *Solidaritat*. Orientada en el benestar comú, per damunt interessos privats, sectorials i/o particulars.

Vida associativa

La participació ciutadana és una de les claus estratègiques per l'èxit dels horts socials. Un dels riscos principals dels horts socials és que no hi hagi prou participació i, en conseqüència, no hi hagi prou cura dels espais i que el projecte pugui morir d'abandó.

Per prevenir aquesta dinàmica la primera passa és treballar en la diversitat social dels horts com explicat en el paràgraf anterior, però després és necessari establir unes trobades periòdiques on les persones membres del projecte es puguin conèixer per poder crear els vincles humans necessaris per donar continuïtat al projecte.

Per exemple la comunitat es podria trobar per:

- Cuidar les zones comunes amb comissions específiques que es troben una vegada a la setmana de compost, arbres, plantes aromàtiques i medicinals. Aquestes tenen l'objectiu de poder mantenir els espais amb un cost reduït, a més de fomentar l'esperit comunitari i la cura de l'entorn per poder donar continuïtat al projecte.
- Oferir activitats obertes a la ciutadania sobre tècniques i activitats complementàries (reparació de maquinària, cistelles, horts escolars, festes) quatre pics a l'any. Es poden cocrear activitats juntament amb altres associacions i centres educatius del territori. Aquestes tenen l'objectiu que l'hort es pugui obrir a tota la ciutadania sent

un servei per a tothom i no només per les persones que es beneficien directament d'aquests espais. També és una ocasió per fer conèixer els horts a futures membres del projecte.

- Crear activitats periòdiques associatives com dinars, formacions internes sobre cultius, per exemple, un pic cada sis mesos amb l'objectiu de fer comunitat i estar junts pel plaer d'estar.

Amb aquest exemple es pot veure com la comunitat es trobaria quatre pics al mes, a més d'una trobada grupal associativa o oberta a la ciutadania cada dos/tres mesos.

No tothom podrà coincidir en totes les activitats i cada persona o associació podrà participar segons les seves possibilitats. Però és necessari que es participi més de la meitat de les vegades perquè la participació sigui real i la comunitat es pugui crear.

Aquestes activitats es tendeixen a subestimar en la nostra cultura; però són tan fonamentals per l'èxit dels horts socials quan els aspectes tècnics.

Però hem de ser realistes, seguint amb el paral·lelisme que trobam dins el món natural, els ecosistemes són els elements vius i no vius que trobam i és el resultat de les seves interaccions.

Així com una planta respon de manera diferent a les interaccions (beneficioses o perjudicials) davant els factors climàtics i els altres elements vius de l'envolten; les persones i les seves interaccions esdevenen un element més que augmenta la complexitat. Per tant, la tendència al desacord, al conflicte i a la seva resolució, es veu com una normalitat, cosa que fa que s'hagi d'atendre per tal de tornar a l'equilibri natural del sistema.

Gestió de conflictes

Els conflictes són part integrant de les dinàmiques dels horts socials; ja que cada comunitat està formada per persones diferents amb visions i maneres diferents de ser, d'entendre l'espai comú i de participar. Això passa en els horts com en qualsevol altra situació en què una comunitat comparteix un espai on es posen de manifest visions diferents dels seus integrants.

Aquests conflictes sovint passen perquè com a societat no estem acostumats a gestionar espais comuns. No tenim experiència ni referències de gestió d'espais comuns: normalment els espais i les cases són propietats privades i cada persona cuida només del seu espai a la seva manera.

En aquest context occidental, fer horts socials implica idò un canvi de visió dràstic on el bé comú sigui compartit perquè aquests espais funcionin i on la comunitat sigui més important que els individus.

Aquí compartim amb vosaltres les eines que podem emprar per reduir els riscos de conflictes o per ajudar a tornar del desequilibri a l'equilibri.

- Creació de l'espai. Abans de començar un hort és necessari estar segurs que totes les necessitats bàsiques estan cobertes per evitar competències per l'abastiment entre participants. Per exemple necessitem: un abastiment suficient d'aigua amb un sistema de rec funcional, unes parcel·les ben definides i separades dels camins...
- Expectatives clares dels hortolans/es. Oferir un cicle de vida de la persona hortolana clar des del principi explicant el que podem oferir i el que esperem de la persona i que passa si reiteradament aquesta persona no compleix amb els mínims.
- Expectatives clares de l'entitat local financeradora. Necessitat d'invertir en materials, en promocionar les activitats obertes, ajudar en facilitar el cicle de vida dels hortolans/es (tenen les eines legals per tramitar les adjudicacions o revocacions, així com garantir l'equitat, pluralitat i solidaritat en el projecte de l'hort), donar resposta a necessitats tècniques dels horts socials a mesura que vagin sorgint, donar visibilitat als horts socials cap a la ciutadania.
- Participació equilibrada segons el grau d'implicació de cada persona o associació. Les parcel·les poden anar creixent de mida (si ho tenim present en el disseny inicial de l'espai) a mesura que els/es hortolans/es compleixen els compromisos i en volen més.
- Grups amb biodiversitat social. Tenir un grup equilibrat manté més fàcilment l'equilibri, ja que cada persona aporta algunes coses i necessita suport per altres. Si hi ha intercanvi constant entre persones cadascuna podrà valorar l'altra i aprendre mútuament d'elles.
- Estructura organitzativa horitzontal. Tenir comissions, com és el cas a Mallorca, estructures cooperatives, com és el cas dels GIE al Senegal, que s'ocupen dels aspectes de l'hort dona corresponsabilitat i veu a les persones que es sentiran sempre més implicades i valorades en la comunitat.
- Estructurar les feines comunitàries. Establir un dia de feines comunitàries cada setmana clar és una manera de facilitar els processos comunitaris que naturalment no es crearien. Les comissions de seguiment vetllarien en la participació de cada persona.
- Bona comunicació amb l'entitat financeradora. Això crea fluïdesa i redueix les frustracions per part de la comunitat a l'hora d'enfrontar-se amb un problema o una dificultat tècnica (aigua que no funciona, poca participació, dificultat a renovar la comunitat per barreres a l'accés als horts per part de l'administració pública).
- Persona referent dels horts i acompanyament inicial dels nouvinguts. Tenir una persona tècnica que va als horts cada mes fa la diferència. Ella pot començar a crear l'estructura horitzontal, donar suport tècnic a les persones participants, impulsar les primeres trobades i dinamitzacions grupals.
- Crear activitats comunitàries. Això porta a fer créixer el sentit de pertinença i crear empatia entre les persones participants que es comencen a conèixer. Els espais lúdics rebaixen les tensions acumulades i aporten benestar al grup.

- Crear dinàmiques grupals per resoldre els conflictes. Si hi ha hagut conflictes no solucionats és importat crear una activitat específica on es pugui crear un espai respectuós per donar paraula a tothom per poder gestionar el desequilibri.

Ser conscients que els horts socials són espais on els conflictes es donen fàcilment ens ajuda també a estar preparats a respondre de forma adequada i resoldre'ls sense pensar que hi ha parts que necessàriament s'han fet malament. Els horts socials perfectes no existeixen i no es poden crear, sempre haurem de passar per aquests moments de desequilibri.

6. ORGANITZACIÓ

Per garantir el bon funcionament d'un hort social, és imprescindible definir una estructura organitzativa clara entre els diferents actors implicats i establir compromisos de col·laboració sòlids. Des d'APAEMA entenem que dinamitzar la presa de decisions és fonamental per fomentar una participació activa, donar veu a les inquietuds de la comunitat i generar un canvi positiu d'actitud entre les persones participants. A més, aquesta estructura contribueix a donar estabilitat al projecte en moments de canvi.

En els projectes de cooperació d'aquesta guia hi ha altres tipus d'exemples d'organització horitzontal, com és el cas dels GIE al Senegal o la cooperació intergeneracional al Marroc, aquests exemples poden ser inspiradors i adaptats als horts socials de Mallorca. Els mateixos ajuntaments i entitats que impulsen els horts socials poden establir intercanvis amb municipis del Sud que també tenen horts comunitaris.

A Mallorca els horts socials són sovint promoguts i finançats pels ajuntaments, i la seva continuïtat depèn de múltiples factors. Entre aquests, hi trobem tant la visió que es té de l'agricultura urbana com el context sociocultural i institucional: la interculturalitat, la temporalitat laboral marcada, la climatologia adversa, les dificultats d'accés a la terra, el grau d'individualisme o comunitarisme dels participants, i les dinàmiques administratives dels serveis públics.

Davant aquest ampli ventall de condicions, s'ha observat que els horts que no compten amb una estructura comunitària sòlida o amb un alt nivell de cohesió social entre participants, interventors i promotors, són molt més vulnerables a desaparèixer davant canvis de context.

En canvi, disposar d'un sistema de gestió horitzontal ben establert permet superar moments d'inestabilitat, especialment aquells provocats per canvis interns de l'administració pública (com ara eleccions municipals, canvis de personal o burocratització excessiva). Qualsevol interferència pot alterar el funcionament normal del projecte, però si aquest compta amb una estructura adaptada i uns procediments consolidats, és molt més fàcil restablir l'equilibri i evitar que el projecte es vegi compromès.

Els horts socials funcionen en un entorn mixt, on la part administrativa, de naturalesa vertical, marca el ritme i la temporalitat de moltes decisions. Aquestes dinàmiques sovint no

s'ajusten a les realitats pròpies del projecte: el calendari agrícola, les dinàmiques socials i culturals, o les temporades laborals com la turística. Cercar l'equilibri entre el ritme administratiu, lògica agrícola i vida comunitària és essencial per consolidar estructures de governança que madurin i s'estabilitzin amb el temps.

La gestió vertical, amb funcions de control, ha estat present en molts horts a través d'informes de seguiment que recullen actuacions de manteniment, incidències, propostes de millora i optimització de recursos. Tot i que útils, si aquesta via és l'únic canal de comunicació, es pot trencar l'horitzontalitat i debilitar el sentiment de comunitat. Això pot derivar en dinàmiques de lideratge individualista o d'exclusió.

Per això, recomanem articular el funcionament del projecte mitjançant convenis de col·laboració i una estructura de comissions, que afavoreixi la participació i el repartiment de responsabilitats.

En les comunitats on no es resolen els conflictes o malestars, sovint s'observa una caiguda del nivell de participació en les tasques comunitàries. Si no hi ha procediments clars de seguiment i atenció a aquestes situacions, la complexitat s'agreuja i pot comprometre el projecte a llarg termini.

Amb la voluntat de donar estabilitat i sentiment de pertinença al projecte, es proposa la creació de diversos òrgans de gestió i decisió col·lectiva, que facilitin la governança participativa i sostinguda de l'hort social. Aquests òrgans poden ser una opció que doni estabilitat també en projectes de municipis petits que, per manca de recursos, no poden contractar un servei constant de seguiment per part d'una entitat.

Comissió mixta

Integrada per tots els representants de cada comissió i el representant de l'ajuntament.

Òrgan encarregat de la creació del servei d'horts eco socials, la seva instal·lació i de tramitar les adjudicacions, així com la màxima autoritat a l'hora d'acreditar la conformitat de les actuacions per part dels hortolans, consell assessor o la comissió de seguiment.

Consell assessor i suport a la participació

Els/les usuaris/es són els autèntics coneixedors/es i receptors directes d'aquest servei públic, per la qual cosa és un requisit establir un vincle de comunicació fluida amb la mateixa entitat i la promotora i/o administració local. Integrat per personal tècnic i contractat per l'administració.

Donar suport i assessorament tècnic en situacions o qüestions que siguin requerides per les persones adjudicatàries de les parcel·les i les diferents comissions.

Comissió de seguiment

Integrada per representants de les persones usuàries, representant de la comissió mixta, representant del consell d'assessorament.

Seguiment del funcionament dels horts eco socials. Canalitzar demandes i incidències davant l'administració. Recollir suggeriments de les persones que cultiven les parcel·les i fer propostes de millora. Vetllar pel compliment de les condicions d'ús de l'hort, actuant com a segona instància en els conflictes o incidències no resoltes en primera instància per la Comissió d'hortolans. Impulsar l'agricultura ecològica i sostenible dels horts.

Resoldre els dubtes que sorgeixin de la interpretació de les presents normes. Qualsevol altre que en el successiu se li atribueixi.

Assemblea d'hortolans i hortolanes

Reunions de caràcter general on assisteixen totes les persones adjudicatàries de les parcel·les.

Prendre conjuntament decisions sobre qüestions que no hagin estat resoltes.

Comissió/ns d'hortolans i hortolanes

Són els diferents grups de treball responsables d'atendre les diferents àrees de gestió de l'hort, tipus comissió de compostatge, manteniment, infraestructura, comunicació, direcció, etc.. Constituïda pels diferents representants i un repartiment consensuat de la resta de beneficiàries dels horts.

Responsabilitat de primera instància per a la gestió quotidiana dels horts, vetllar pel compliment de la normativa de règim d'ús dels mateixos i de la representació davant l'Administració.

7. PLA DE COMUNICACIÓ

Comunicació col·laborativa amb les entitats locals

El pla de comunicació dels horts socials s'ha de concebre com una eina estratègica per enfortir la vinculació entre el projecte, les administracions públiques i la ciutadania i és recomanable treballar-lo de manera coordinada. El pla ha de permetre:

- Comunicar periòdicament els progressos del projecte,
- Informar de les activitats obertes a la ciutadania com jornades de portes obertes, tallers formatius, trobades comunitàries o esdeveniments especials.
- Mostrar no només els assoliments locals sinó visibilitzar les connexions i els reptes globals connectats amb el projecte: perquè allò que passa en un hort de Mallorca té punts en comú amb altres experiències. Totes són una resposta local a desafiaments

globals com la sobirania alimentària, l'accés a la terra, l'adaptació al canvi climàtic. Aquest punt és important a evidenciar perquè permet poder educar a una visió global a la ciutadania.

La difusió del projecte s'ha de fer a través de múltiples canals: mitjans locals, xarxes socials, panells informatius físics als horts o a espais públics del municipi, i comunicacions directes a les entitats veïnals i socials. La implicació de les administracions municipals és clau no només per oferir suport logístic i institucional, sinó també per afavorir la legitimitat social del projecte i ampliar-ne l'abast.

Aquesta comunicació activa i compartida ajuda a generar una imatge positiva del projecte, incrementa la participació ciutadana i enforteix el sentiment de pertinença de la comunitat cap a l'hort social com un servei públic viu, útil i transformador.

Un element clau per visibilitzar el projecte és la correcta senyalització física dels horts, mitjançant cartells identificatius amb el nom del projecte i els logotips de les entitats finançadores i col·laboradores. Aquesta acció permet donar a conèixer l'existència dels horts a les persones que hi transiten, reforça el reconeixement institucional i convida la ciutadania a participar-hi o interessar-s'hi.

Indicadors agroecològics, socials, educatius i de salut

Valorar un projecte d'hort social amb indicadors no és fàcil ni de vegades representatiu, ja que aquest tipus de projectes generen resultats que no són mesurables de manera objectiva. Els horts socials promouen dimensions socials, ambientals, educatives, de cooperació internacional i compliment dels ODS i de salut difícils de quantificar, en constant evolució temporal. A més, per obtenir una imatge realista i completa, és recomanable esperar almenys dos anys des del començament del projecte, ja que és el temps mínim necessari perquè l'espai i la comunitat hagin pogut establir-se i perquè les dinàmiques de participació i producció s'estabilitzin. I com hem dit al principi de la guia depèn del tipus d'hort social es poden esperar uns resultats diferents.

Si de totes maneres es vol procedir a una valoració dels horts socials s'aconsella un sistema d'indicadors. La metodologia pot combinar indicadors quantitatius i qualitatius. Entre els indicadors agroecològics, es poden incloure la superfície cultivada, la producció ecològica estimada, la diversitat de cultius, la presència de biodiversitat auxiliar o la implantació de pràctiques sostenibles (compostatge, rotació de cultius, ús de llavors locals). Els indicadors socials poden mesurar el nombre de participants, la diversitat de col·lectius implicats (edat, gènere, origen), la freqüència d'assistència o el nombre de comissions actives. Els indicadors educatius poden recollir el nombre d'activitats formatives anuals, la participació d'escoles, tallers de sensibilització o visites guiades. Pel que fa als indicadors de salut, es poden considerar aspectes com la percepció de benestar de les persones participants, el temps setmanal dedicat a l'activitat física o la participació en espais terapèutics. Mentre els indicadors de contribució al compliment dels ODS i de cooperació internacional poden

recollir el nombre de famílies beneficiades, els projectes de cooperació internacional establerts, la superfície cultivada amb conseqüent absorció de CO₂.

L'avaluació hauria d'integrar també entrevistes, grups focals o qüestionaris per recollir impressions subjectives, canvis percebuts i històries de vida vinculades a l'hort. Aquest enfocament mixt permet captar no només el que es pot comptar, sinó també el que es pot sentir i valorar, reflectint així l'impacte real d'un hort social en totes les seves dimensions.

8. UNA MIRADA NORD SUD GLOBAL

Horts de l'àrea de *Kafountine* Senegal - projecte de constitució de la cooperativa municipal de dones productores del municipi de *Kafountine*, ONGD TASNI

Una part de la feina de l'ONGD [TASNI](#) (*Tasnimakunda*) al municipi de *Kafountine* (Senegal) encoratja el manteniment i la creació de grups anomenats "GIE", grups d'interès econòmics, de dones per produir i vendre hortalisses ecològiques, planters i productes elaborats ecològics (sabó, oli de cacauet, artesanat, terra compostada). El projecte es desenvolupa en els pobles de *Kafountine*, *Abene*, *Kabar*, *Diannah*, entre d'altres, i involucra entorn de 325 dones.

L'objectiu d'aquest programa és contribuir a enfortir la xarxa d'agrupacions de dones productores del municipi, promovent-ne l'empoderament econòmic i social, així com la igualtat de gènere i la seva participació activa en l'economia local i en els espais de decisió comunitària. Això crea evidents beneficis també per les futures generacions de la zona (Diatta, M. 2013) (Diatta, M. 2016).

Cada GIE està format per un nombre de dones diferents el qual se centra en una activitat econòmica com la producció d'hortalisses i fruites i la seva transformació, cria de bestiar, producció de compost bio, costura, etc. Els punts que tenen en comú tots els GIE són els següents:

- Són autogestionats amb estructures horitzontals de presa de decisions comunes (es reuneixen periòdicament a la seu central per poder-se ajudar entre els diferents GIE de diferents pobles).
- Majoritàriament, són compostos per dones tot i que n'hi ha de mixtes.
- Les dones treballen juntes per optimitzar els recursos disponibles i així augmentar la seva capacitat productiva i de decisió.

Les dificultats principals que es troben són les següents.

- Les dones tenen dificultats per disposar de parcel·les pròpies. Les agrupacions treballen habitualment en terrenys comunitaris decidits pel consell del poble, en parcel·les cedides temporalment o bé en els espais privats de cada família, fet que limita la continuïtat i la planificació a llarg termini.
- L'escassetat de capital inicial dificulta millorar els processos de producció, adquirir equipaments o introduir tecnologies que permetrien incrementar la rendibilitat.
- Moltes dones no han tingut accés a formació específica sobre producció agroecològica i transformació de productes amb criteris de qualitat i rendibilitat.
- La manca de canals de comercialització estables i de temps per desplaçar-se fins als mercats locals o regionals redueix les oportunitats de venda i de generació d'ingressos.

Per donar resposta a aquestes dificultats la ONGD TASNI amb el finançament del Fons Mallorquí de Cooperació ha impulsat la constitució de la primera cooperativa municipal de dones del municipi de *Kafountine*. La cooperativa articula la formació tècnica i organitzativa de les seves membres, impartida per personal senegalès qualificat, i afavoreix la creació d'un mercat horitzontal entre grups per millorar l'accés a recursos i facilitar la comercialització.

Aquest projecte permet constatar que, en contextos com el de *Kafountine*, els horts gestionats col·lectivament per dones poden respondre tant a necessitats econòmiques bàsiques com a la voluntat de construir espais de suport mutu, d'empoderament i de visibilització social. Lluny de ser només una eina de subsistència, aquests horts poden esdevenir espais per reforçar la comunitat, guanyar autonomia i enfortir les xarxes locals, tot i que sovint sorgeixen tensions relacionades amb la precarietat estructural i la manca d'oportunitats laborals, que el projecte ha abordat mitjançant la creació d'una cooperativa formal i processos de capacitat participatius.

Intégration socioprofessionnelle des femmes et jeunes à travers le renforcement des capacités à la commune de *Bab taza* province de *Chefchaouen* Maroc - projecte per enfortir horts ecològics i canvi social amb ATED

L'Association *Talassemtane* pour l'Environnement et le Développement ([ATED](#)) és una ONGD amb seu a *Chefchaouen*, al nord del Marroc, que treballa des de fa dècades en la promoció del respecte pel medi ambient, el desenvolupament sostenible i l'educació ecològica. Fundada l'any 1996 per un grup de docents compromesos amb la natura, ATED ha sabut estendre la seva acció per tota la regió del *Rif*, convertint-se en una entitat clau per a la transformació social i ambiental del territori.

Un dels projectes més destacats que impulsen és el dels horts ecològics per les dones, una iniciativa que combina acció ambiental, inclusió social, igualtat de gènere i desenvolupament econòmic local, de la commune territorial de *Bab taza*. Aquest projecte neix de la voluntat d'acostar la població, sobretot dones rurals i joves, a una agricultura més sostenible, tot recuperant pràctiques respectuoses amb la terra i adaptades al context local. A través d'aquests horts, ATED no només fomenta el cultiu ecològic, sinó que també crea espais de trobada, aprenentatge i empoderament col·lectiu de les dones amb aprenentatges tècnics i empoderament econòmic que porta a una nova independència de les dones. El projecte també posa en contacte diferents entitats i cooperatives del territori i les enforteixes. A més, el projecte inclou horts escolars, com a eina educativa i pedagògica per conscienciar des de ben joves sobre la sostenibilitat i el respecte per la natura.

Els horts es desenvolupen a diferents punts de la regió de *Chefchaouen*, sovint en petites parcel·les o terrenys cedits, dins un entorn de gran riquesa natural com és el Geoparc de *Talassemtane* i involucra 20 dones pageses de la regió. L'objectiu és promoure el desenvolupament territorial i social de la comunitat. La metodologia de treball inclou formacions pràctiques en tècniques agroecològiques, intercanvi de coneixements entre generacions, formacions a les escoles, distribució d'arbres fruiters i acompanyament a les cooperatives agràries que es van formant.

El projecte genera un impacte profund a diferents nivells. A escala social, contribueix a reforçar els vincles comunitaris i a donar oportunitats reals d'inserció i autonomia econòmica a col·lectius en situació de vulnerabilitat. A escala ambiental, impulsa una agricultura regenerativa que contribueix a conservar la biodiversitat del *Rif* i a frenar la degradació dels sòls. I, en l'àmbit educatiu, ajuda a construir una nova cultura de respecte per la terra i de cura compartida dels recursos naturals.

Malgrat l'impacte positiu i transformador del projecte, la implementació dels horts ecològics d'ATED a la regió de *Chefchaouen* també ha hagut d'afrontar nombroses dificultats, tant estructurals com logístiques i socials.

Moltes de les comunitats on es desplega el projecte es troben en zones rurals aïllades o amb infraestructures limitades, cosa que complica la logística i la continuïtat de les activitats formatives. Aquesta manca de connexió també pot limitar les oportunitats de comercialització dels excedents, fet que redueix l'impacte econòmic del projecte a mitjà termini.

Una altra dificultat important és la manca de recursos econòmics i humans estables. Tot i el compromís de l'equip d'ATED i del voluntariat local, la sostenibilitat del projecte depèn sovint de subvencions puntuals o col·laboracions amb entitats externes. Això pot afectar la continuïtat i l'escalabilitat dels horts, així com la capacitat d'arribar a més beneficiaries, ja que les persones del projecte són vulnerables.

També cal tenir en compte alguns reptes socials i culturals. El treball amb dones rurals o joves en contextos conservadors pot trobar resistències inicials, especialment quan es tracta de qüestionar rols de gènere tradicionals o introduir noves formes d'organització comunitària. ATED treballa aquests aspectes des de la sensibilització i el respecte cultural, però és una tasca progressiva i delicada.

A més, hi ha limitacions de tipus climàtic i ambiental. La regió del *Rif*, tot i ser rica en biodiversitat, està marcada per episodis creixents de sequera, pèrdua de sòl fèrtil i fenòmens de desertificació. Aquestes condicions dificulten la producció agrícola ecològica i obliguen a invertir més esforços en la formació sobre tècniques de cultiu adaptades a la manca d'aigua, com el reg gota a gota, la cobertura vegetal i la selecció de varietats locals resistents.

Finalment, mantenir la motivació i el compromís de les persones participants al llarg del temps és un altre dels grans desafiaments. Les condicions socioeconòmiques difícils, la migració jove o la manca d'una rendibilitat immediata poden fer que algunes iniciatives comunitàries s'aturin o es debilitin si no reben un acompanyament constant.

Tot i aquestes dificultats, ATED ha sabut adaptar-se amb creativitat i perseverança, apostant per un model d'agricultura ecològica arrelada al territori i amb vocació transformadora. Les barreres hi són, però el projecte continua semblant llavors d'autonomia, coneixement i esperança.

9. EXPERIÈNCIES D'ÈXIT

Des de l'any 2013, APAEMA du a terme l'acompanyament tècnic i accions de promoció i formació en agricultura ecològica d'usuaris d'horts urbans i horts socials finançats pels ajuntaments on es troben.

Horts a Cala Millor (municipi de Sant Llorenç) – APAEMA (2020–actualitat)

Finançat: Ajuntament

Destinatari/es: persones derivades dels serveis socials municipals (desocupades, migrants, majors)

Ubicació: semi urbà rodejats d'hotels

Parcel·les: ús privatiu

Comissions: sí

Reunions: setmanals amb les comissions

Seguiment APAEMA: quinzenal amb suport tècnic, formatiu, participació en comissions

S'han ocupat totes les parcel·les i han esdevingut un espai comunitari estable de vinculació i cura compartida. Hi ha participació estable de tothom. Ara l'espai queda petit per la bona participació i les ganes d'ampliar la producció. S'estan mirant formes de poder ampliar els horts socials.

Manutenció de les parcel·les d'ús privatiu als horts socials de Cala Millor (Sant Llorenç)

Horts de Porto Cristo (Manacor) – APAEMA (2020–actualitat)

Finançat: Ajuntament

Destinatari/es: persones derivades dels serveis socials municipals (desocupades, migrants, majors)

Ubicació: dedins del parc municipal en una zona turística

Parcel·les: ús privat i 1 comunitària

Comissions: sí

Reunions: setmanals amb les comissions

Seguiment APAEMA: quinzenal amb suport tècnic, formatiu, participació en comissions

Horts amb una comunitat activa i intergeneracional. Les activitats de dinamització obertes a la ciutadania han afavorit la incorporació de participants joves, i el desenvolupament d'un fort sentit de pertinença al grup.

A més de les parcel·les privatives, el projecte compta amb una parcel·la comunitària educativa, treballada conjuntament amb l'escola primària local. Quan el centre educatiu no hi participa (per exemple, a l'estiu), les persones usuàries de l'hort continuen la seva cura. Aquesta dinàmica ha consolidat una gestió compartida i sostenible.

Activitat de canyís als horts de Porto Cristo (Manacor)

Horts de Porreres - APAEMA (2013- actualitat)

Finançat: Ajuntament

Destinatari/es: persones derivades dels serveis socials municipals (desocupades, migrants, majors)

Ubicació: dins una propietat privada cedida gratuïtament en la finca Mesquida Mora

Parcel·les: ús privatiu i 1 comunitària

Comissions: encara no

Reunions: setmanals

Seguiment APAEMA: quinzenal amb suport tècnic, formatiu, participació en comissions

Les activitats són encara en fase de creació així com les comissions i la comunitat. Hi ha també una parcel·la comunitària cedida a l'escola primària del barri i cuidada pel tècnic i per les persones usuàries quan l'escola no hi pot anar. Enguany probablement es faran activitats de dinamització i formacions obertes a la ciutadania per atreure noves persones usuàries i creant una comunitat estable.

Suport tècnic als horts socials de Porreres

El projecte d'horts “sembrant salut” de Creu Roja

Iniciat el 2009, el projecte té com a objectiu fomentar el benestar de persones usuàries de Creu Roja. Creu Roja Balears va ser pionera dins la institució en l'àmbit estatal, i actualment el model, sota el nom “*Huertos Ecosociales*”¹⁰, s'ha estès a més de 15 províncies. Aquests horts són gestionats per voluntariat que té una presència setmanal constant i sosté el projecte. La dificultat principal és trobar persones voluntàries amb coneixements hortícoles, capacitat humana, logística i disponibilitat de temps continuada perquè els horts puguin ser sostenibles a llarg termini.

Exemples d'horts en terra

Horts “UIB” – Creu Roja Balears (2014–2022)

Finançat: Creu Roja Balears Destinataris/es: persones usuàries de Creu Roja (dones en risc d'exclusió social, persones desocupades, migrants, majors)

Ubicació: dins una propietat de la UIB cedida

Parcel·les: ús privatiu i espais comunitaris

Comissions: no existeixen, hi ha 1 voluntari que coordina el grup

Reunions: setmanals

Projecte ubicat al campus de la UIB, en un terreny cedit de 240 m² amb 8 parcel·les. Estava destinat a persones usuàries de Creu Roja, amb activitats setmanals (dissabtes) coordinades per 1-2 voluntaris. Es va tancar el 2022 per les obres del metro que varen expropiar l'espai de la UIB.

Horts “ASIMA” – Creu Roja Balears (2017–actualitat)

Finançat: Creu Roja Balears

Destinataris/es: persones usuàries de Creu Roja (persones majors)

Ubicació: dins una propietat ASIMA cedida

Parcel·les: ús privatiu, parcel·la educativa i espais comunitaris

Comissions: no existeixen, el grup s'autogestiona amb 2 persones usuàries referents

Reunions: setmanals entre les persones usuàries

Projecte d'horts eco-socials iniciat per ASIMA davant del polígon Son Rossinyol. Creu Roja hi gestiona 240 m² amb 8 parcel·les, activitats 3 dies per setmana. El projecte continua actiu.

¹⁰ La iniciativa es basa en la filosofia de la “compatibilitat” entre natura i necessitats humanes (Kaplan, 1995) i en la disciplina de l'Horticultura Social i Terapèutica, molt desenvolupada en països anglosaxons.

Exemple d'horts terapèutic en taules de cultius

Són espais petits, totalment comunitaris, gestionats en grup 1-2 cops per setmana sota la coordinació d'una persona voluntària. No hi ha accés lliure ni reglament formal. Són de fàcil gestió, adaptables a altres projectes, instal·lables en espais reduïts o sense terra i accessibles per a persones amb mobilitat reduïda. No poden acollir cultius grans i no produeixen molt com un hort en terra.

Hort terapèutic – Hospital Creu Roja Palma i Hospital Joan March (2023–actualitat)

Finançat: Creu Roja Balears i Hospital Joan March

Destinatari/es: persones pacients dels hospitals de llarga instància

Ubicació: dins el pati de l'hospital

Parcel·les: no existeixen, hi ha taules i espais comunitaris

Comissions: no existeixen, el grup és gestionat per 4 voluntaris/ies

Reunions: no hi ha reunions entre les persones usuàries apart el moment de les activitats

Al pati interior de l'hospital, es van instal·lar taules de cultiu dins un jardí terapèutic creat el 2022. Cada setmana, 2-5 voluntaris acompanyen pacients a participar-hi. És una activitat clau per a molts pacients sense visites. El terreny és propietat de l'hospital.

10. BIBLIOGRAFIA

Anna María Pálsdóttir, Ulrika K. Stigsdotter, Dennis Persson, Petra Thorpert, Patrik Grahn.(2018). *The qualities of natural environments that support the rehabilitation process of individuals with stress-related mental disorder in nature-based rehabilitation*. Urban Forestry & Urban Greening, Volume 29, Pages 312-321. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.11.016>.

Beyer, K. M., Kaltenbach, A., Szabo, A., Bogar, S., Nieto, F. J., & Malecki, K. M. (2014). *Exposição a espaços verdes do bairro e saúde mental: evidências da pesquisa de saúde de Wisconsin*. Revista Internacional de Pesquisa Ambiental e Saúde Pública, 11(3), 3453–3472. <https://doi.org/10.3390/ijerph110303453>

Čepić, S., Tomićević-Dubljević, J., & Pálsdóttir, A. M. (2024). *Revelando a interação homem-natureza: exploração qualitativa dos benefícios percebidos da jardinagem urbana*. Saúde e lugar, 88, 103276. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2024.103276>

Consejo Ejecutivo, 73. (1984). *La dimension espiritual*. Organización Mundial de la Salud. <https://iris.who.int/handle/10665/187047>

Corrochano, D., Ferrari, E., López-Luengo, M. A., & Ortega-Quevedo, V. (2022). *Educational Gardens and Climate Change Education: An Analysis of Spanish Preservice Teachers' Perceptions*. Education Science, 12, 275. <https://doi.org/10.3390/educsci12040275>

Diatta, A. (2013). *Les coopératives féminines au Sénégal : Potentiel et contraintes*.

Diatta, M. (2016). *La participation des femmes rurales au développement au Sénégal: Entre défis et opportunités*.

Dolley, J., & Howes, M. (2024). *The role of community gardens in achieving UNSDG 11, Target 7: safe, inclusive and accessible green and public spaces*. Australian Planner, 1–17. <https://doi.org/10.1080/07293682.2024.2421176>

Gobierno de España. (2020). *Ley Orgánica 3/2020, de 29 de diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación (LOMLOE)*. Boletín Oficial del Estado, 340, 122868-122953. <https://www.boe.es/eli/es/lo/2020/12/29/3>

Gregis, A., Ghisalberti, C., Sciascia, S., Sottile, F., & Peano, C. (2021). *Community Garden Initiatives Addressing Health and Well-Being Outcomes: A Systematic Review of Infodemiology Aspects, Outcomes, and Target Populations*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(4), 1943. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041943>

Holmgren, D. (2013). *Permacultura: principios y senderos más allá de la sustentabilidad*. Kaicron.

Institut National de la Statistique du Sénégal. (2017). *Enquête Nationale sur le Statut de la Femme et l'Autonomisation des Femmes en Milieu Rural*.

Johnsrud, M., Goth, U. S., & Skjerve, H. (2024). *O impacto dos jardins urbanos na saúde física e mental na Noruega*. Revista internacional de pesquisa ambiental e saúde pública, 21(6), 720. <https://doi.org/10.3390/ijerph21060720>

Knoff, Kathryn A. G. PhD, CHES; Kulik, Noel PhD, CHES; Mallare, James MS, CHES; Dombrowski, Rachael D. PhD, MPH. (2022). *The Association Between Home or Community Garden Access and Adolescent Health*. *Family & Community Health* 45(4):p267-271. DOI: 10.1097/FCH.0000000000000339

Masaquiza-Moposita, D. A., Santillán-Lima, J. C., & López-Paredes, C. R. (2021). *Huertos urbanos: como estrategia de transición hacia el desarrollo urbano sostenible*. *Dominio de las Ciencias*, 7(6), 1166-1181. <https://doi.org/10.23857/dc.v7i6.2388>

Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. (2020). *Manual de huertos inclusivos*. Centro Nacional de Educación Ambiental (CENEAM). [Enllaç aquí](#).

Ndoye, A. (2019) *Autonomisation des femmes et développement durable en milieu rural au Sénégal : Cas des projets de microcrédit*.

Soga, M., Gaston, K. J., & Yamaura, Y. (2016). *A jardinagem é benéfica para a saúde: uma meta-análise*. *Relatórios de medicina preventiva*, 5, 92–99. [Enllaç aquí](#).

Viso, N. del; Fernández Casadevante, J. L. y N. Morán, (2017), “*Cultivando relaciones sociales. Lo común y lo ‘comunitario’ a través de la experiencia de dos huertos urbanos de Madrid*”. *Revista de Antropología Social*, 26, (2), 473-481. [Enllaç aquí](#).

Wallace, H. D. (2019). *Transdisciplinary learning in a kitchen garden: Connecting to nature and constructing a path to ecoliteracy?* *International Research in Geographical and Environmental Education*, 28(4), 309–323. [Enllaç aquí](#).

Projecte desenvolupat per:

Associació de la Producció Agrària Ecològica de Mallorca (APAEMA)

apaema@gmail.com / 971168326 / 660410186

www.apaema.net

c/ den Veiet, 17, 07260 Porreres

Finançat per:

